

Tamperelainen koulupoika Aunusta vapauttamassa

" Suomi suureksi - Viena vapaaksi.
Nyt, jos koskaan, se onnistaa.
Nyt on hetki ja nyt on aika,
Nyt on suurien suuntain taika
Pohjan poikien ponnistaa. "

Näin kirjoitti Vienan Karjalan ystävä Ilmari Kianto keväällä 1918. Maamme itsenäistymisen myötä oli vanha ajatus Suomen heimon - suomalaisten ja karjalaisten - yhdistämisestä virinnyt. Yhteisen kulttuuriperinnön innoittamana Kiantokin levitti heimoveljeyden aatetta.

I retkikunta keväällä 1918

Heimoaatteen kannattajien ja aktivistien ohella myös maan hallitus ja valkoinen sotilasjohto helivät ajatusta Itä-Karjalan liittämistä vasta itsenäistyneeseen Suomeen. Ne perustivat ajattelutansa maantieteellisiin ja sotilaspoliittisiin teki-jöihin. Suomenlahdelta Laatokkaan, Ääniseen ja edelleen Vienanlahteen kulkeva kolmen kannak-sen raja olisi helpommin puolustettavissa kuin autonomian aikainen maaraja. Lisäksi oli pelät-tävissä, että itärajan yli Venäjälle loikanneet pu-naiset saattaisivat yrittää Itä-Karjalan kautta vas-taiskua valkoisten selustaan. Se olisi estettävä.

Vapaussodan alkupuolella, 23 päivänä helmi-kuuta 1918 luettiin Antrean asemalla miekkava-lana tunnettu Mannerheimin päiväkäsky, jossa hän vannoi karkottavansa viimeisenkin "Leninin soturin ja huligaanin" niin hyvin Suomesta kuin Vienan Karjalastakin. Pari viikkoa myöhemmin jääkäriyliluutnantti (myöhemmin kenraalimajuri ja kirjailija) K.M. Wallenius ehdotti valkoisten päämajalle sotaretkettä Itä-Karjalan valloittami-seksi. Mannerheim hyväksyi suunnitelman ja vär-vätyt vapaaehtoisjoukot ylittivät rajan 21. maalisi-

kuuta. Pahaksi onneksi Saksa aloitti samana päi-vänä suurhyökkäyksen länsirintamalla. Länsival-lat - Englanti ja USA etunenässä - epäilivät hyök-käysten kuuluvan samaan suunnitelmaan ja il-moittivat Suomen hallitukselle, että Muurmannin radan valtaus johtaisi sodan julistamiseen Suo-melle. Näin Itä-Karjalan kysymys tuli osaksi suurvaltain politiikkaa. Siihen sekaantumiseen ei nuorella Suomella ollut varaa, eiväthän Englanti ja USA olleet vielä tunnustaneet maamme itsenäi-syyttäkään. Suomalaiset etenivät lähelle Vienan Kemiä, mutta vetäytyivät pian asemiin Uhtualle ja sieltä syksyn mittaan kotiin. Vuoden lopulla suomalaisten hallussa oli rajan takana enää Repo-lan kunta. Ensimmäinen valloitusyritys oli kuivu-nut kokoon.

II retkikunta keväällä 1919

Suomen hallitus piti kuitenkin tiukasti kiinni siitä, että Itä-Karjala kuuluu Suomelle. Tätä painotetiin Suomen ja Neuvosto-Venäjän rauhanneuvot-teluissa, jotka kolme viikkoa kestätyään päättyi-vät tuloksettomina elokuussa 1918. Seuraavan vuoden alussa tavoitetta lievennettiin: ensivai-heessa Suomi tukisi Aunuksen vapauttamiseen tähtääviä hankkeita ja pyrki vasta myöhemmin maailmansodan rauhankonferenssissa saamaan koko Itä-Karjalan. Rauhanneuvottelut alkoivat 12.1.1919 Pariisissa.

Samoihin aikoihin Suomi lähti tukemaan myös Viron vapaustaistelua. Neuvosto-Venäjän tarkoi-tus oli vallata maa puna-armeijan avulla ja perus-

taa sinne neuvostotasavalta. Joukot lähestyivät Tallinnaa. Viro pyysi apua Englannilta ja Suomelta. Englanti antoi laivasto-osaston ja aseita, Suomesta lähetettiin rahaa, aseita ja vapaaehtoisia. Retki onnistui, punaiset joukot työnnettiin kahdessa kuukaudessa pois Viron alueelta. Tämä vahvisti uskoa siihen, että heimokansat voitaisiin muuallakin asevoimin vapauttaa.

valtojen kanssa keskustelua Pietarin valtaamisesta. Kaupungin puolustus kuitenkin kesti.

Ulospäin ei haluttu antaa kuvaa, että Suomi lähtee valloittamaan Aunusta. Tehtävänä oli vain auttaa aunukselaisia vapautumaan Neuvosto-Venäjän vallasta. Itsenäistynyt Aunus voisi sitten itse päättää liittymisestään Suomeen. Tämän strategian mukaisesti suomalaisen retkikunnan

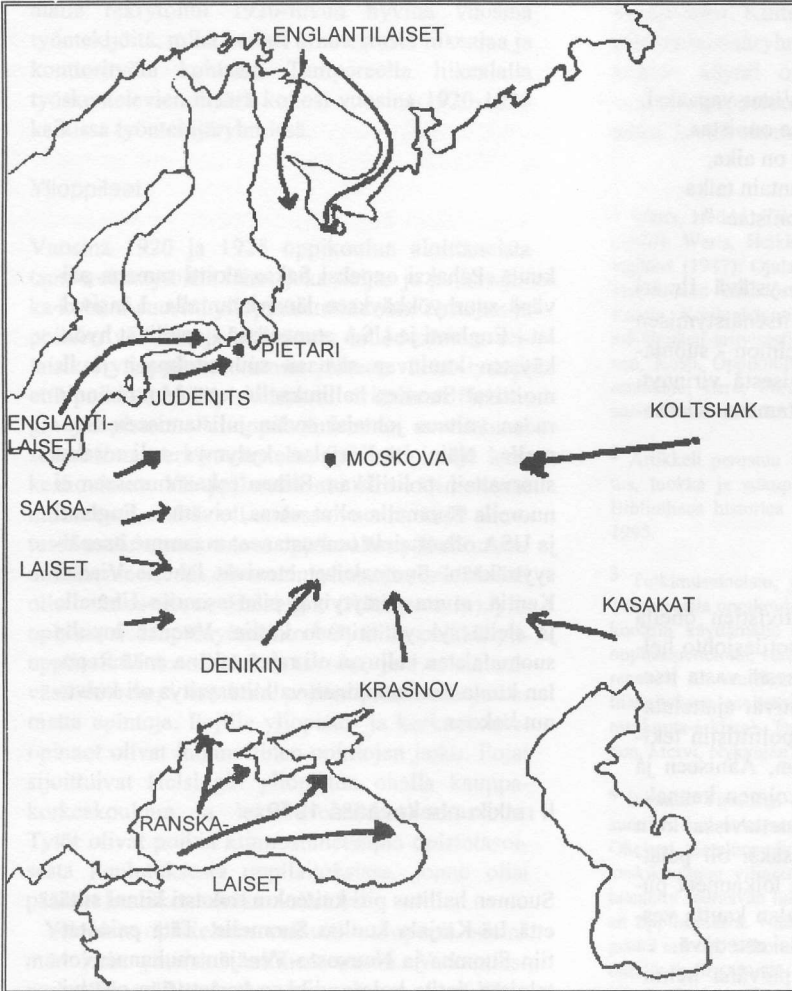
piti koostua vapaaehtoisista "ei kutsuntaikäisistä" ja järjestäytyä vasta rajan takana. Hallitus antaisi aseet ja varustuksen, mutta retki piti rahoittaa yksityisesti.

Vapaaehtoisten värväys

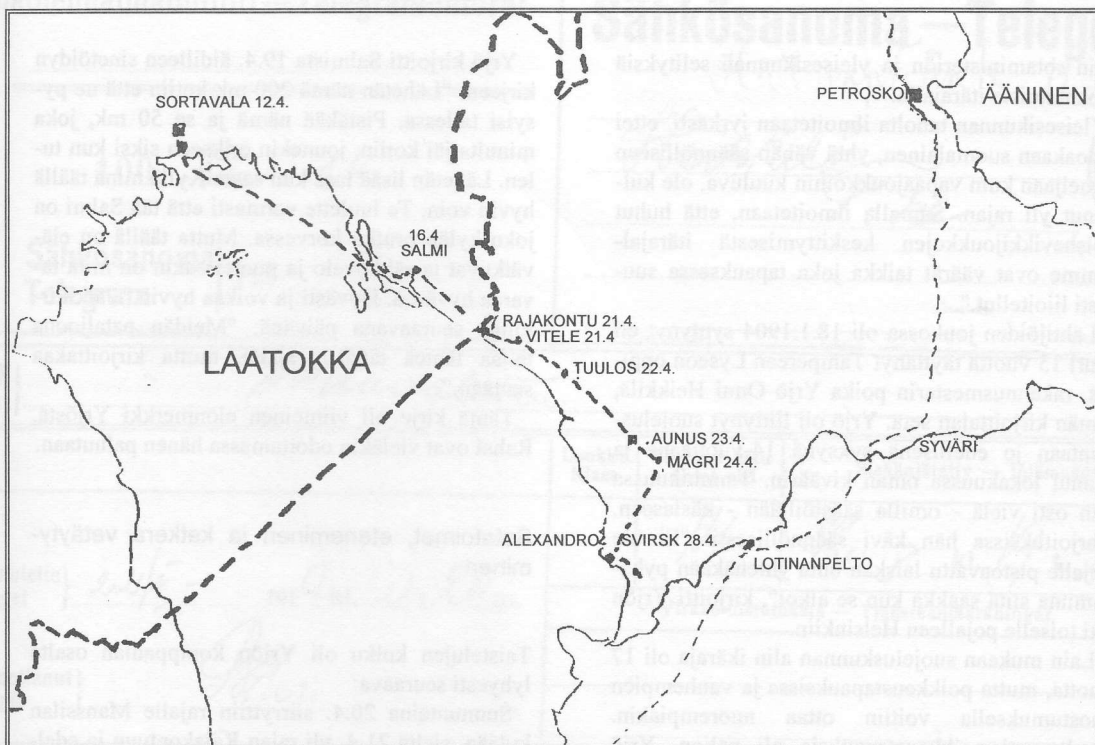
Helmikuun lopussa 1919 perustettiin Karjalan komitea, jonka tehtävänä oli huolehtia retken rahoituksesta ja edustaa retkikuntaa hallituksen suuntaan. Retki olisi komitean alainen. Retken johtajaksi nimitettiin jääkärimajuri Gunnar von Hertzen. Rahavarojen keräys käynnistyi nopeasti ja sotilaiden värväys aloitettiin viivyttämättä. Retkikunta pyrritti saamaan liikkeelle ennen kevään tuloa, jotta järvien ja jokien ylittäminen kävisi vaivattomasti.

Sitten seurasi takaisku, joka pitkitti kohtalokkaasti lähtöä. Hallitus keskeytti 19.3. retken valmistelun, koska "on epälojaalia ottaa mukaan kutsuntaikäisiä" niin kuin hallitukselle oli kerrottu

tapahtuneen. Komitea antoi hallitusta tyydyttävän vastineen ja kielto purettiin 1.4., minkä jälkeen värväys taas jatkui. Kaksi viikkoa kallista aikaa oli kuitenkin mennyt hukkaan. Jäät olivat heikenneet ja tuleva vastustaja oli saanut aikaa valmistautua.

Ryhdyttiin valmistelemaan Aunukseen tehtävää sotaretkeä. Jos Suomi saisi haltuunsa Aunuksen, sillä olisi mahdollisuuksia saada lopullisessa rauhassa koko Itä-Karjala. Ajankohta tuntui otolliselta, koska oletettiin, että Neuvosto-Venäjä hajoaa nopeasti eri puolilta tulevien paineiden keskellä. Siltä todella näytti. Saman kevään lopulla Pietari oli piiritystilassa ja kaupungin ympärillä oli aseellisia yhteenottoja. Suomikin kävi länsi-

Tavoitteena oli kerätä hyvin varustettu 1 000 miehen joukko. Uskottiin, että Karjalassa tapahtuu heti kansannousu ja sinne perustetaan oma vapaaehtoisarmeija, jonka rungoksi tulee suomalainen retkikunta. Suurempi sotajoukko ei olisi tarpeen.

Esimiehiksi nimettiin kokeneita jääkäreitä, sotamieheksi otettiin koululaisia, vasta valmistuneita ylioppilaita tai muita 16 - 20-vuotiaita nuoria poikia. Vapaaehtoisia löytyi, koska isänmaallinen innostus oli nuorison keskuudessa korkealla ja hiljattain perustetuissa suojeluskunnissa oli harjoiteltu aseiden käyttöä.

Viipurissa silloin koulua käynyt Keskon entinen pääjohtaja Ilmo Nurmela kertoo muistelmissaan, että päätös lähteä Aunukseen syntyi "jonkinlaisen joukkopsykoosin vaikutuksesta ja ilman varsinaista harkinta-aikaa". Komppanian päällikkö oli harjoituksissa kysynyt, ketkä olisivat valmiit lähtemään Karjalan sotaan heimoveljiä vapauttamaan. Sotaretki alkaisi parin viikon kuluttua. Lyhyen harkintataun päätyttyä halukkaiden piti astua askel eteenpäin. Jokainen otti tuon askeleen. "Olisi ollut sietämätön häpeä 16-vuotiaalle jäädä jalansijoilleen." Kotona kerrottiin asiasta vasta jälkepäin.

Tampereelta Sortavalaan

Tampereen pojat lähtivät huhtikuun 11 päivänä junalla retkikunnan kokoontumispaikaksi määrättyyn Sortavalaan. Lähtötunnelmista kertoo nimim. Aho Rintamamies-lehdessä 33/1934: "Aivan kuin suureen juhlaan valmistautuneina kokoontuivat nuorukaiset asemalle, jonne jo enemmän oli kerääntynyt väkeä runsaanpuoleisesti.... Asemalle kerääntynyt ihmisjoukko kohotti valtavan eläkön, johon vastasimme tutulla Karjalan marssilla."

Lähtö tapahtui ilman julkista kohua, mutta huhuja oli toki liikkeellä. Lähtöpäivänä oli eduskunnassa välikysymys itärajan tapahtumista. Pääministeri Ingman kuvasi vastauksessaan Aunuksen oloja ja avun tarvetta: "Sielläkin vallitsee mitä raain sorto, turvattomuus, nälänhätä ja kaikenlainen kurjuus." Eduskunta siirtyi yksinkertaiseen päiväjärjestykseen. Samana päivänä ilmoitettiin Tukholmasta:

"Suomen lähetystö on jyrkästi peruuttanut huhut, että Suomessa valmisteltaisiin sotatoimia Venäjää vastaan."

Tamperelaisten lähdöstä ei lehdissä ollut uutista. Lähtöä seuraavana aamuna oli Aamulehdessä

vain sotaministeriön ja yleisesikunnan selityksiä tapahtumista itärajalalla:

"Yleisesikunnan taholta ilmoitetaan jyrkästi, ettei ainoakaan suomalainen, yhtä vähän säännölliseen armeijaan kuin vapaajoukkoihin kuuluva, ole kulkenut yli rajan. Samalla ilmoitetaan, että huhut bolshevikijoukkojen keskittymisestä itärajallemme ovat väärät taikka joka tapauksessa suuresti liioitellut."

Lähtijöiden joukossa oli 18.1.1904 syntynyt eli juuri 15 vuotta täyttänyt Tampereen Lyseon oppilas, rakennusmestarin poika Yrjö Onni Heikkilä, tämän kirjoittajan setä. Yrjö oli liittynyt suojeluskuntaan jo edellisenä syksynä 14-vuotiaana ja saanut lokakuussa oman kiväärin. Tammikuussa hän osti vielä - omilla säästöillään - käsiaseen. Harjoituksissa hän kävi säännöllisesti. "Ei ole pojalle pistoavattu laiskan unta yhtenäkin pyhäamuna siitä saakka kun se alkoi", kirjoitti Yrjön äiti toiselle pojalleen Helsinkiin.

Lain mukaan suojeluskunnan alin ikäraja oli 17 vuotta, mutta poikkeustapauksissa ja vanhempien suostumuksella voitiin ottaa nuorempiakin. Luultavasti poikkeustapauksia oli paljon, Yrjö heistä yhtenä. Vuoden 1918 lopussa suojeluskunnissa oli lähes 60 000 jäsentä, joista Hämeen läänissä 9 000.

Järjestäytyminen

Lauantaina 12.4. Tampereen pojat saapuivat Sortavalaan, missä heidät majoitettiin seminaariin ja määrättiin 1. pataljoonan (komentajana jääkärikapteeni Sihvonen) 3. komppaniaan (päällikkönä jääkäriiluutnantti Eonsuu). Sen jälkeen toimitettiin varusteiden jako, mistä Yrjö kirjoittaa äidilleen:

"Vaatteita saimme oikein paljon, jos minä nyt luettelen ne: Lakin, takin ja pussihousut oikein hyvistä kankaasta, flanelliset ja kudotut kalsongit, kudotun paidan, hyvät saappaat, sinellin, vilttiin paremman kuin te olette nähneetkään, pyyhkiin liinan, tumput, selkärepuun ja jos jonkin näköistä tavaraa. Täällä on sotilaskahvila, josta saa kahvia ja voileipää ilmatteeksi vaikka kuinka paljon." Palkkaa luvattiin 300 mk kuukaudessa, 150 mk kahdesti kuussa, mikä oli koulupojalle iso raha.

Seuraavat päivät kuluivat harjoitusten merkeissä, kunnes 16.4. lähdettiin reellä Laatokan jään yli rajan pintaan Salmiin. Jää oli jo heikkoa, ja matka kesti 19 tuntia.

Yrjö kirjoitti Salmista 19.4. äidilleen sinetöidyn kirjeen: "Lähetän nämä 200 mk kotiin että ne pysyisi tallessa. Pistäkää nämä ja se 50 mk, joka minulta jäi kotiin, jonnekin erikseen siksi kun tulen. Lähetän lisää taas kun saan. Kyllä minä täällä hyvin voin. Te luulette varmasti että tää Salmi on joku kylän prutku korvessa. Mutta täällä on elävät kuvat ja sähkövalo ja puoteissakin on mitä tavaraa hyvänsä. Hyvästi ja voikaa hyvin." Jälkikirjoitus seuraavana päivänä: "Meidän pataljoona taitaa lähteä tänään rajalle, mutta kirjoittakaa sentään."

Tämä kirje oli viimeinen elonmerkki Yrjöstä. Rahat ovat vieläkin odottamassa hänen paluutaan.

Sotatoimet, eteneminen ja katkera vetäytyminen

Taistelujen kulku oli Yrjön komppanian osalta lyhyesti seuraava:

Sunnuntaina 20.4. siirryttiin rajalle Manssilaan kylään, sieltä 21.4. yli rajan Rajakontuun ja edelleen marssien 18 km Viteleen kirkonkylään, missä oli ensimmäinen taistelu. 22.4. marssittiin 15 km Tuulokseen, 23.4. 18 km Alavoisten kylään ja sieltä edelleen 15 km Aunuksen kaupunkiin, joka vallattiin talo talolta taistellen. 24.4. edettiin taistellen 15 km:n päässä olevaan Mägrin kylään ja edelleen 40 km: päässä olevaan Aleksander Svirskin luostariin. Sen ympäristössä käytiin monta päivää kovia taisteluja moninkertaista vihollista vastaan. Koko etenemisen ajan karkijoukkona oli Eonsuun johtama 3. komppania, Yrjö muiden mukana.

Yrjö katosi maanantaina 28.4. taistelussa luostarin eteläpuolella. Pataljoonan sotapäiväkirja kertoo tältä päivältä seuraavaa:

"Viime yönä katsoi I pataljoonan komentaja tilanteen Aleksander Svirskin luostarissa siksi arveluttavaksi, että perääntyi sieltä. Tänä aamuna rohkaisi hän jälleen luontonsa ja miehitti luostarin uudelleen. Muutamia tunteja levätyään on kapteeni Sihvonen jatkanut marssiaan luostarin eteläänpäin ja saavuttanut tienhaaran sen eteläpuolella. Siinä kohtasi häntä siksi voimakas vastus, että täytyi pysähtyä.

Klo 2.30 j.p.p. ilmoittaa kapteeni Sihvonen poikien olevan niin väyveitä, että itkevät. Toinen tykeistä on jo ammuttu melkein rikki ja toisella on jäljellä 30 shrapnellia.

Hattupäänk 11

Heikkilä
T: re

100

joht. 13²lk
ledn.Sähkösanoma }
Telegram } N° 750Mistä }
Från }

Sörkavälsten

		Luokka Klass	Sanojen luku Antal ord	Sisäänjätetty — Inlämnadt
astaanotettu } mottaget }	22/5 -		11	22/5 kl. 19 t. 52 m.
astaanottanut } mottagit }	1919. 9. 20 m.			Virkamuistutuksia — Tjänsteanmärkningar

Virkamies valtavasti terveenä
koska ei mainita raatunsiiden eikä
haavoittunsiiden luettelossa

Stavjalan rekkikunta

Niissä sähkösanomissa, joihin on liimattu koneesta saatu ruha, numerot sähkösanoman alussa merkitsevät: 1) sähkösanoman numero, 2) sanalukua, 3) ja 4) sähkösanoman sisäänjättämispäivä, -tuntia ja -minuuttia.

Uti telegram, mottaget å Hughes eller Baudot apparat, hafa siffrorna i ingressen följande betydelse: 1) telegrammets nummer, 2) ordantal, 3) och 4) inlämningsdatum, -timme och -minut.

Klo 7 j.p.p. ilmoitetaan, että 250 punikkia on Saarimäen kylässä, noin 400 Kuittisten kylässä ja 500-600 Syvärin pohjoispuolella joukkoamme vastassa, joka on noin 150 miehen vahvuiseksi supistunut. Perääntymiskäskey annetaankin klo 7.30 j.p.p."

Pataljoonan tavoitteena oli edetä Syvärille ja valloittaa siellä ollut venäläisten tukikohta. Sitä varten piti saada Suomen puolelta apuvoimia. Toisin kuitenkin kävi, apuvoimia ei saatu ja Syvärin ranta jäi valtaamatta. Alkoi masentava perääntyminen, ensin Mägrin ja sieltä Aunukseseen. Parin viikon kuluttua neuvostojoukot valtasivat Aunuksen, ja suomalaiset vetäytyivät Tuulokseen, mihin jäätin yli kuukaudeksi. Kesäkuun lopulla vihollinen nousi maihin Viteleessä, ja välttääkseen mottiin joutumisen suomalaiset joutuivat kiireesti lähtemään Tuuloksesta kotiin päin.

Retkikunnan johtajaksi oli 12.5. alkaen komenettu eversti (myöhemmin jalkaväenkenraali ja puolustusvoimien komentaja) Aarne Sihvo, ja yleisesikunta oli määrännyt keskittämään voimat Petroskoin valtaamiseen, mutta sekään ei onnistunut. Retkikunnan rippeet palasivat kotimaahan heinäkuussa. Vain pohjoisemmat rajakunnat Repola ja Porajärvi olivat Suomen hallussa seuraavaan vuoteen asti.

Retken epäonnistuminen oli useiden tekijöiden summa. Sotajoukko koostui innokkaista ja urhoollisista, mutta täysin kokemattomista ja vielä osin keskenkasvuista pojista. Varustus oli vajaa ja huoltoyhteydet heikot. Vastustaja aliarvioitiin. Retkikunta oli sotajoukoksi aivan liian pieni, koska kansannoususta ei Karjalassa ollut tietoa-kaan. Aunukselaiset olivat ystävällisiä, mutta eivät halukkaita taistelemaan ketään vastaan. Neuvosto-Venäjä ei hajonnutkaan niinkuin otaksuttiin.

Mihin joutui Yrjö ?

Yrjön tarina ei kuitenkaan päättynyt. Yllä mainittuun rahakirjeeseen saakka hämeltä oli tullut viesti lähes joka päivä. Kun sen jälkeen ei kuulunut mitään, kotiväki tietysti huolestui. Oliko poika kaatunut, haavoittunut tai mahdollisesti jäänyt vangiksi ? Asiaa kyseltiin viranomaisilta, suojeluskunnasta, sotaretken osanottajilta ja jopa ennustajilta, mutta varmaa tietoa ei mistään saatu.

Komppanian päällikkö vastasi kirjeeseen, että Yrjö oli kaatunut 28.4. taistelussa Aleksander

Sverskin luostarin luona ja että ruumis oli kiireellisen perääntymisen takia jäänyt kentälle. Toisaalta samaan aikaan toukokuun lopulla tuli Sortavalasta virallisempi sähkö: "Poikanne luultavasti terveenä, koska ei mainita kaatuneiden eikä haavoittuneiden luettelossa. Karjalan retkikunta." Kotiväki ei tiennyt, mihin uskoa. Yhtä lailla ristiriitaisia tietoja tai arveluja tuli eri puolilta, mutta varma tieto jäi saamatta.

Yrjön äiti sairastui vakavasti ja kuoli vuoden 1923 alussa yhä epätietoisena poikansa kohtalosta. Viisi päivää ennen kuolemaansa hän saneli testamenttiinsa: "Jos poikani Yrjö Onni, joka on kadonnut sotaretkelle, ei säännöllisten olojen palttua enää saavu kotipaikalleen eikä hänestä muutakaan tietoa voida saada, niin jaettakoon...". Yhtä tietämättömäksi jäi Yrjön isä, joka kuoli saman vuoden lopulla.

Eloon jääneiden sisarusten hakemuksesta Tampereen kaupungin raastuvanoikeus päätti 19.1.1925 julistaa Yrjö Onni Heikkilän kuolleeksi ja määrätä kuolinajaksi tammikuun 1 päivän 1923. Oikeudella oli käytettävissään retkikunnan komentajan 5 vuotta Aunuksen retken jälkeen kirjoittama todistus, jonka mukaan Yrjö kuoli Alexandro-Svirskin luostarin luona 28.4.1919. Tiedossa ei ole, mihin aineistoon komentajan todistus pohjautui. Hänhän ei ollut silminnäkijänä, eikä Yrjöä mainittu kaatuneiden luettelossa.

Näin päättyi tarina tamperelaisesta koulupojasta, Aunuksen vapauttajasta, jolle kohtalo soi vain lyhyen elämän.

Lähteitä:

Itsenäisen Suomen historia 1, Osmo Apunen 1991

Aunuksen retken muistojulkaisu, A. Sihvo ym. 1930

Retkeä koskeva Sota-arkiston aineisto

Aamulehti 1918-19

Kirjoittajan omat arkistot